

SVĚTLO A TÍŽE

Rudolf Steiner

** Víra a věda * Vděčnost k bytostem dávnověku
* Morální a fyzický světový řád * Probouzení a usínání, světlo a tíže
* Opouštění prostoru * „, Svědomitost “ profesorů*

Při naší poslední úvaze se zde jednalo o možnost vidět najednou straně v říši přírody to, co jistým způsobem souvisí s morálkou, s duševnem, a na druhé straně v duševnu zase vidět to, co existuje v přírodě. Právě v této oblasti stojí současně lidstvo před, abych tak řekl, znepokojující hádankou. Nejen že zde máme skutečnost, na kterou jsem teď už i ve veřejných přednáškách častěji zavedl řeč, totiž že si člověk na jedné straně, pokud aplikuje přírodní zákony na vesmír a zabývá se minulostí, musí říci: Všechno, co máme ve svém okolí, vzešlo z jakéhosi pramlného stavu, tedy z něčeho ryze materiálního, co se pak nějakým způsobem diferencovalo, přetvářelo a z čeho vzešly bytosti nerostné, rostlinné a zvířecí říše a z čeho vzešel i člověk. Tohle tu určitým způsobem - i když v jiné formě než na počátku - bude jako něco čistě fyzického zase i na konci vesmíru. Potom ale to, co se v nás zrodí jako morálka, naše ideály, v podstatě odezní a bude to zapomenuto - a bude tu velký hřbitov fyzická, a v rámci tohoto konečného fyzického stavu nebude mít žádný význam to, co se v člověku odehrálo jako duševní vývoj, protože to zkrátka bylo jenom jakousi pěnovou bublinou. Jediné, co by bylo reálné, by pak bylo to, co se z oně pramlny fyzicky vyvine k největší diferenciaci různých bytostí, aby se to pak zase navrátilo do všeobecného struskovitého stavu světa.

Takový názor, k němuž musí dospět ten, kdo se upřímně (to znamená, že je upřímný sám k sobě) hlásí k přirozenému světovému názoru současnosti, takový názor nikdy nemůže postavit most mezi fyzickým a tím, co je morálně-duševní. Proto takový názor, nechce-li být zcela materialistický a nechce-li v hmotných dějích spatřovat jediné dění světa, vždycky potřebuje jakýsi z abstrakce vytažený druhý svět, který by pak, pokud se za svět daný pro vědu uzná jen ten první, byl dán pouze víře. A tato víra spočívá v tom, že si pak myslí: To, co v lidské duši povstává jako dobro, přece nemůže zůstat bez vyrovnání ve světě; musí existovat jisté síly, které (ať už to člověk promýšlí, jak chce filosoficky, přesto z toho vyjde totéž) dobro odmění a zlo potrestají atd. V naší době skutečně existují lidé, kteří se hlásí k oběma názorům, ačkoli stojí vedle sebe bezjakéhokoli mostu. Existují lidé, kteří si na jedné straně nechají říct všechno, co poskytuje čistě přírodovědecký světový názor, kteří uznávají Kantovu-Laplaceovu teorii pramlny, kteří uznávají všechno, co je uváděno pro struskovitý konečný stav našeho vývoje, a kteří se pak zase hlásí k nějakému náboženskému světovému názoru: že dobré činy budou nějak odměněny, zlí hříšníci budou potrestáni apod. Skutečnost, že v naší době existuje řada lidí, kteří nechávají své duši předkládat jak to jedno, tak to druhé, je dána tím, že v naší době tu je tak málo skutečné aktivity duší; kdyby tu totiž tato vnitřní aktivita duší byla, nemohl by člověk prostě ze stejné duše předpokládat na jedné straně světový řád, který vylučuje realitu morálnosti, a přesto na druhé straně zase předpokládat nějaké mocnosti, které dobro odmění a zlo potrestají.

Srovnajte s tím, co tu na základě pohodlnosti v myšlení a cítění spousty lidí současnosti je bez nějakého mostu, srovnajte s tímto morálním a s fyzickým světovým názorem něco takového, co jsem tady posledně rozebral jako výsledek duchovní vědy. Poukázal jsem na to, že kolem sebe nejprve spatřujeme svět světelných jevů, že tedy ve vnější přírodě pohlížíme na všechno, co se nám jeví díky tomu, co nazýváme světlem. Ukázal jsem vám, že ve všem, co kolem nás existuje jako světlo, musíme vidět to, co je odumírajícími světovými myšlenkami, tedy světovými myšlenkami, které kdysi v pradávě minulosti byly myšlenkovými světy určitých bytostí, myšlenkovými světy, z nichž tenkrát světové bytosti poznávaly svá tehdejší světová tajemství. Co bylo tenkrát myšlenkami, září dnes k nám, když to je do jisté míry myšlenkovou mrtvolou, totiž světovou myšlenkou, která odumírá: to k nám září jako světlo. - Stačí, když si otevřete mou „Tajnou vědu v nástinu“ a přečtete si příslušné stránky, abyste věděli, že ohlížíme-li se za pradávou minulostí, pak člověk neexistoval v takové podobě, jak ho dnes jako bytost pojmáme. Například během saturnské doby tu byl z člověka jen jistý druh smyslového automatu. Víte ale také, že tenkrát byl vesmír obydlen, tak jako je obydlen i nyní. Tenkrát však jiné bytosti, které tento vesmír obýdly, zaujímaly v tomto vesmíru postavení, jež dnes zaujímá člověk. Víme, že duchové, které nazýváme Archai neboli Prapočátky, tyto bytosti že stály během doby Starého Saturnu na stupni lidstva. Nebyli to lidé takoví, jací jsou lidé dnes, avšak stáli na stupni lidstva. Při zcela jiné konstituci stáli přesto na stupni lidstva. Archandělé stáli na stupni lidstva během doby Starého Slunce atd.

Ohlížíme se tedy za pradávnoú minulostí a říkáme si: Tak, jak teď chodíme světem jako myslící bytosti, chodily světem jako myslící bytosti s charakterem lidstva tenkrát tyto bytosti. To, co v nich tenkrát žilo, se však stalo vnější světovou myšlenkou. A to, co v nich tenkrát myšlenkově žilo, takže by to bývalo bylo zvenčí vidět jen jako jejich světelná aura, to je vidět ve světovém okruhu, objevuje se to ve světelných skutečnostech, takže ve světelných skutečnostech musíme vidět odumírající myšlenkové světy. Do těchto světelných skutečností ovšem nyní zasahuje temnota; a vůči světu se v temnotě vyžívá to, co lze duševně-duchovním způsobem nazývat vůlí a co lze výrazem spíše orientálním nazývat také láskou. Díváme-li se tedy do světa, vidíme na jedné straně svět světla, mohu-li to tak říci; avšak tento svět světla, který by byl pro smysly vždy průzračný, bychom neviděli, kdyby se v něm nečinila viditelnou temnota. A v tom, co jako temnota proniká svět, musíme na prvním stupni duševna hledat to, co v nás žije jako vůle. Tak jako můžeme svět venku považovat za souzvuk temnoty a světla, můžeme i své vlastní nitro, nakolik se rozprostírá v prostoru, považovat za světlo a temnotu. Jenom pro naše vlastní vědomí je světlo myšlenkou, představou, temnota v nás je vůlí, stává se dobrem, láskou atd.

Vidíte, že tu dostáváme světový názor, v němž to, co je v duši, není jen duševní, a to, co je venku v přírodě, není jen přírodní; dostáváme světový názor, v němž to, co je venku v přírodě, je výsledkem dřívějších morálních dějů, kde světlo jsou odumírající myšlenkové světy. Z toho však pro nás také vyplývá následující věc: Nosíme-li v nás naše myšlenky, tak jsou, když v nás jako myšlenky žijí, co do síly odpoutány od naší minulosti. Ze svého zbývajícího organismu však myšlenky ustavičně pronikáme vůlí. Právě to, co nazýváme nejčistšími myšlenkami, jsou totiž zbytky ze staré minulosti, proniknuté vůlí. Takže i čisté myšlení (velmi energicky jsem to vyslovil v novém vydání své *Filosofie svobody*) je prostoupeno vůlí. Avšak to, co tu v sobě neseme, přechází do vzdálené budoucnosti, a ve vzdálené budoucnosti bude to, co je v nás nyní založeno jako první zárodek, zářit ve vnějších jevech. Budou to pak bytosti, které se budou do světa dívat tak, jak se teď do světa díváme my ze Země, a tyto bytosti řeknou: V jasu se nám kolem nás ukazuje příroda. Proč se nám ukazuje tak, jak se nám ukazuje? Protože na Zemi byly určitým způsobem vykonány lidmi činy, a to, co nyní spatřujeme kolem sebe, je výsledek toho, co v sobě pozemští lidé nosili jako zárodek. - Nyní tu stojíme a díváme se do vnější přírody. Můžeme tu stát jako suchopárný, střízlivý vyznavač abstrakce, můžeme - jak to dělají fyzikové - analyzovat světlo a jeho jevy: budeme tyto jevy analyzovat s vnitřním chladem jako lidé laboratorní; vyjde z toho spousta pěkných, duchaplných věcí, avšak vůči vnějšímu světu tady pak nestojíme jako úplní lidé. Vůči vnějšímu světu stojíme jako úplní lidé jen tehdy, dokážeme-li pociťovat to, co se nám jeví v ranních červánkách, co se nám jeví v modrém nebeském firmamentu, co se nám jeví v zelené rostlině, dokážeme-li pociťovat to, co vnímáme ve šplouchajících vlnách - „světlo“ se totiž vztahuje nejen ke světlu vnímatelnému okem, výraz světlo zde používám pro všechny smyslové vjemy. V tom, co tu kolem sebe vnímáme, co v tom vidíme? Vidíme svět, který ovšem dokáže povznést naši duši, svět, který se naší duši vyjevuje jistým způsobem jako svět, který musíme mít, abychom vůbec mohli do nějakého smysluplného světa smysluplně pohlížet. Nebudeme tu stát jako úplní lidé, budeme-li stát vůči tomuto světu pouze tak, že ho jako fyzikové budeme suchopárně analyzovat. Jako úplní lidé budeme stát vůči tomuto světu teprve tehdy, řekneme-li si: To, co tu září, co tu zní, je v posledním ubývání to, co před dlouhými dobami v pradávnoú minulosti vytvořily bytosti ve svých duších; těmto bytostem musíme být vděční. - Nedíváme se pak do světa jako suchopárný fyzikové, díváme se do něj s pocity díky vůči bytostem, které během doby Starého Saturnu žily, řekneme, mnoho milionů let jako lidé tak, jak dnes žijeme jako lidé my, a které myslely a pociťovaly tak, že dnes máme kolem nás ten nádherný svět. To je významný výsledek světového názoru nasyceného skutečností; významný v tom, že nás vede k tomu, abychom se do světa nedívali jen jako nějaký suchopárný střízlivec, nýbrž plní vděčností k bytostem, jež v šerém dávnověku způsobily svým myšlením, svými činy to, čím je pro nás v našem okruhu svět, který nás povznáší. Představme si to jen s nezbytnou intenzitou, naplníme se touto představou, že jsme povinováni vděčností k těmto pradávnoú předlidem, za to, že nám vytvořili naše prostředí. Naplníme se touto myšlenkou, a přenesme pak ještě přes duši, že si řekneme: Musíme náležitým způsobem zařídit naše myšlenky a city, způsobem,

kteřý se před námi vznáší jako morální ideál, aby se bytosti, které přijdou po nás, mohly dívat na okolní svět, za nějž nám budou muset být právě tak vděčné, jak můžeme být my vděční našim pradávným předchůdcům, kteří nás nyní s ohledem na své účinky obklopují doslova jako svítící duchové. Vidíme dnes svítící svět; tento svět byl před miliony roků světem morálním. Neseme v sobě morální svět; tento svět bude za miliony roků světem světa.

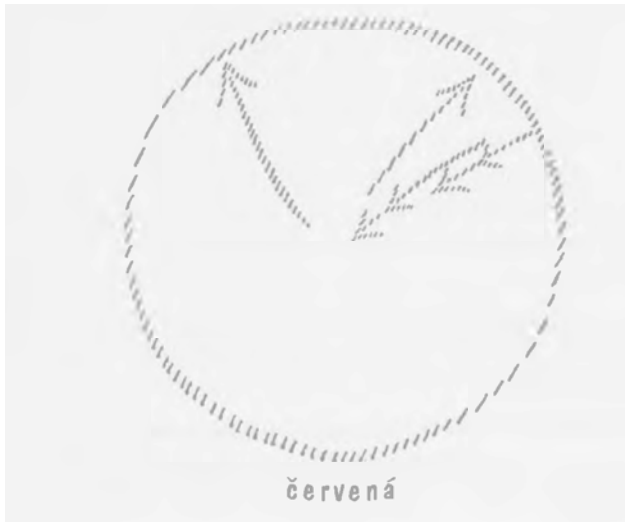
Vidíte, k takovému pocíťování světa vede plnohodnotný světový názor. Světový názor, který je neplnohodnotný, vede sice k všelijakým ideám a pojmům, k všelijakým teoriím o světě, avšak úplného člověka nenaplní, neboť nechává prázdný jeho cit. To má ovšem svou navýsost praktickou stránku, ačkoli dnešní člověk tuto praxi dosud sotva poznává. Avšak ten, kdo to s dnešním světem míní upřímně, ví, že ho nesmí nechat upadnout do záhuby; ten nechť směřuje k takové škole a univerzitě budoucnosti, do níž lidé nebudou s určitým netečně lhostejným pocitem v osm hodin ráno vycházet a v jedenáct nebo ve dvanáct nebo v jednu hodinu se stejným netečně lhostejným pocitem vycházet, nanejvýš s trochou pýchy, že jsou zase o něco málo chytřejší (dejme tomu, že by o něco málo chytřejší byli). Ne, my můžeme pohled směřovat k takové perspektivě budoucnosti, v níž ti, kdo tu budou v jedenáct nebo ve dvanáct nebo v jednu hodinu vycházet, budou zároveň opouštět své školy s pocíťováním vůči světu vycházejícími do univerza, když do jejich duší bude vedle chytrosti vsazován cit vůči vznikajícímu světu, pocit vděčnosti vůči pradávné minulosti, v níž působily bytosti, které naši přírodu, jež nás obklopuje, vytvořily takovou, jaká je, a pocit velké odpovědnosti, kterou máme, protože naše morální impulsy v nás se později stanou zářícími světy. Samozřejmě, že to zůstane vírou, chce-li někdo lidem říkat: Reálná je pramla, reálná je budoucí struska, mezi tím si bytosti dělají morální iluze, které se v nich vynořují jako pěna. (To posledně uvedené víra neříká; musela by to říci, kdyby byla upřímná.) Není to něco podstatně jiného, řekne-li si člověk: Ba, to, co je odplatou, existuje; příroda je totiž sama tak založena, že tato odplata nastává: tvé myšlenky se stávají zářícím světlem. Zjevuje se morální světový řád. To, co je v jedné době morální světový řád, je v jiné době fyzický světový řád, a co je v nějaké době fyzický světový řád, bylo v jiné době morální světový řád. Vše morální je určeno k tomu, aby to vystoupilo do oblasti fyzického. Potřebuje člověk, který přírodu nahlíží duchovně, ještě zvláštní důkaz morálního světového řádu? Ne, v duchovně prohlíženě přírodě samé spočívá ospravedlnění morálního světového řádu. K tomuto obrazu vystoupíme, budeme-li člověka nahlížet v jeho, bych tak řekl, úplném člověčenství.

Vycházejme z jednoho jevu, jímž všichni každý den procházíme. Víme, že usnutí a probuzení spočívá v tom, že se člověk ve svém Já a svém astrálním těle uvolní od fyzického a éterného těla. Co to ovšem znamená s ohledem na kosmos? Představme si fyzické tělo, éterné tělo, astrální tělo a Já navzájem spojené pro bdění. A teď si je představme oddělené pro spánek: Jaký je onen, abych tak řekl, kosmický rozdíl mezi oběma? Podívejte, když si vezmete stav spánku, prožijete v tomto stavu spánku světlo. Tím, že prožijete světlo, prožijete odumírající myšlenkový svět minulé doby. A tím, že jaksi prožijete odumírající myšlenkový svět minulé doby, budete mít sklon být vnímaví, vnímat duchovno, jak se rozšiřuje do budoucnosti. Skutečnost, že to člověk dnes vnímá jen velmi nejasně, na věci ovšem nic nemění. Co je teď pro nás podstatné, je to, že jsme v tomto stavu vnímaví pro světlo.

Když se ponoříme do těla, tak se vnitřně duševně (když říkám „vnitřně duševně“, znamená to, že jsme prostě duše, a ne váhy) duševně se stáváme vnímavými, ponoříme-li se do těla - na rozdíl od světla - vnímavými pro temnotu. To však není něco pouze negativního; stáváme se vnímavými ještě pro něco jiného. Tak jak jsme byli ve spánku vnímaví vůči světlu, stáváme se při probuzení vnímavými pro tíži. Řekl jsem, že nejsme váhy; nestáváme se vnímavými pro tíži tím, že bychom odvažovali naše těla, ale tím, že se do našich těl noříme, stáváme se vnitřně duševně vnímavými pro tíži. Nedivte se, že to má v sobě zprvu něco neurčitého, když se to vysloví. Pro vlastní duševní prožívání je obvyklé vědomí právě tak spící v bdění, jako je spící ve spánku. Ve spánku člověk v dnešním normálním vědomí nevnímá, že žije ve světle. V bdění nevnímá, že žije v tíži. Ale je tomu tak: základním prožitkem spícího člověka je život ve světle. Ve spánku není člověk duševně vnímavý pro tíži, pro skutečnost tíže. Tíže je z něj do jisté míry sňata. Člověk žije v lehkém světle. O tíži nic neví. Učí se tíži poznávat teprve vnitřně, zprvu podvědomě. Avšak imaginaci se to ihned ukáže: člověk se učí poznávat tíži, když se ponoří do svého těla.

To se duchovně-vědeckému bádání ukazuje následujícím způsobem. Když se pozvednete k imaginativnímu stupni poznání, můžete pozorovat éterné tělo rostliny. Když budete pozorovat éterné tělo rostliny, budete mít tento vnitřní prožitek: toto éterné tělo rostlinu ustavičně táhne nahoru, je beztížné. Budete-li naproti tomu pozorovat éterné tělo člověka, má toto tělo tíži, a to i pro imaginativní představu. Budete mít prostě pocit, že to tělo je těžké. A od toho se pak člověk dostává k tomu, že poznává, že například éterné tělo člověka je něco, co - je-li v něm duše - předává duši tíhu. Je to ovšem nadmyslový prafenomén.

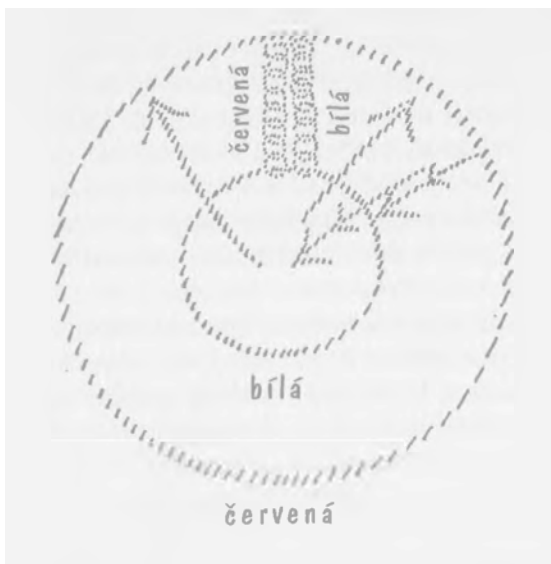
Ve spánku žije duše ve světle, a žije proto v lehkosti. V bdění žije duše v tíži. Tělo je těžké. Tato síla se přenáší na duši. To znamená něco, co se teď přenáší do vědomí. Pomyslete na okamžik probuzení: v čem spočívá? Když spíte - ležíte v posteli, nehýbete se, vůle je ochromena. Ochromeny jsou ovšem i představy; avšak představy jsou ochromeny jenom proto, že je ochromena vůle, protože vůle nevyvráží ve vašem vlastním těle, nepoužívá smysly, proto jsou představy ochromeny. Základní skutečností je ochromení vůle. Čím se vůle probere? Tím, že duše pocíťuje tíži skrze tělo. Toto soužití s duší dává v pozemském člověku skutečnost vůle. A ukončení vůle člověkem samotným, k tomu dochází, je-li člověk ve světle.

Tím máte před sebou ony dvě kosmické síly, světlo a tíže, jako velké protiklady v kosmu. Vskutku, světlo a tíže jsou kosmické protiklady. Když si představíte naši planetu: tíže táhne ke středu, světlo poukazuje od středu pryč, ven do vesmíru [šipky]. Člověk si světlo představuje jen v klidu. Ve skutečnosti poukazuje pryč od planety. Kdo tíži uvažuje jako sílu přitažlivosti, tedy newtonovsky, ten vlastně uvažuje silně materialisticky; myslí si totiž, že tu v Zemi sedí nějaký démon nebo něco podobného, s provazem, který ovšem není vidět, a tento démon ten kámen přitahuje. Mluví se o síle přitažlivosti, kterou ovšem nikdo nikdy nemůže dokázat jinde než v představě. Ale mluví se o této síle přitažlivosti. Inu, možná, že si to tito lidé smyslově neznázorňují, newtonovsky však o přitažlivosti mluví. V západní kultuře tomu bude jednou tak, že všechno, co tu je, si budou lidé muset představovat nějakým způsobem smyslově. Někdo by tedy lidem mohl říci: Nuže, představte si přitažlivost jako nějaký neviditelný provaz; světlo si pak ale musíte představovat jako odeznívající kmitání, jako odstředivování. Světlo by si pak člověk musel představovat jako odstředivou sílu. Tomu, kdo chce zůstat více v realitě, stačí, dokáže-li poznat protiklad, kosmický protiklad světla a tíže.

Ovšem, podívejte, z toho, co jsem teď řekl, vyplývá mnoho věcí právě s ohledem na člověka. Když jsme se podívali na každodenní jev usínání a probouzení, řekli jsme si, že při usínání se člověk vydává z pole tíže do pole světla. Když žije v poli světla, dostává, pokud žil dosti dlouho bez tíže, opět živou touhu nechat se obejmout tíží, a opět se k tíži vrací, probouzí se. Je to neustálé oscilování mezi životem ve světle a životem v tíži, probouzením a usínáním. Vyvine-li někdo jemněji své pociťovací schopnosti, dokáže to bezprostředně pociťovat jako osobní zážitek: určité vystupování z tíže do světla, a potom zase poddávání se tíži při probuzení.

Nyní si však představte něco jiného: nyní si představte, že člověk je jako bytost mezi narozením a smrtí vázán na Zemi. Je vázán na Zemi tím, že v tomto stavu mezi narozením a smrtí jeho duše, pokud nějakou dobu žila ve světle, pociťuje opětovně hlad

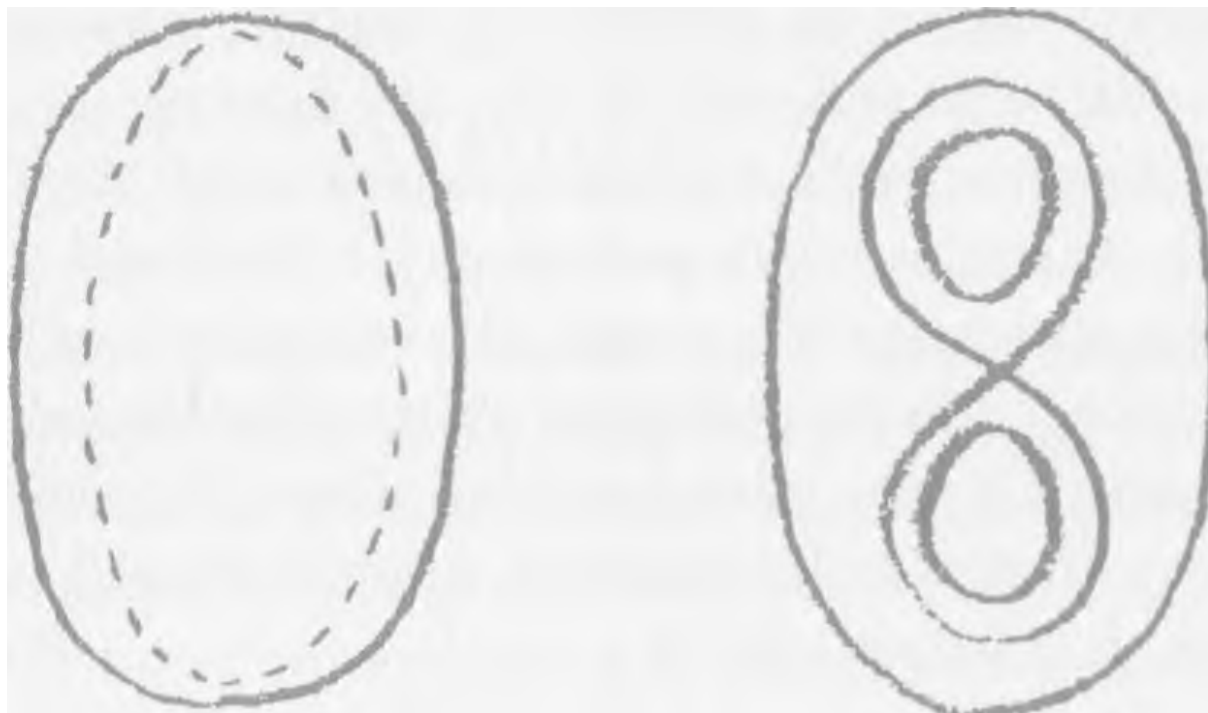

po tíži, vrací se do stavu tíže. Nastane-li stav — budeme o tom ještě dále hovořit - v jehož důsledku tady ten hlad po tíži už není, pak půjde člověk víc a víc za světlem. To dělá až k určité hranici [viz nákres, červená]. Jde za světlem až k určité hranici, a když dorazí k vnější periférii vesmíru, pak mezitím spotřeboval to, co mu mezi narozením a smrtí dala tíže, potom začne nová touha po tíži a on se zase vydá na svou cestu zpět [viz nákres, bílá] k novému vtělení. Takže i v onom mezidobí mezi smrtí a novým zrozením, v době půlnoční hodiny bytí, se objevuje určitý hlad po tíži. To je zprvu ten nejobecnější pojem pro to, co člověk prožívá jako touhu vrátit se k novému pozemskému životu.

Zatímco se však člověk vrací k novému pozemskému životu, musí projít sférou sousedních, ostatních nebeských těles. Ty na něj působí nejrůznějšími způsoby, a výsledek těchto působení si pak, když počtem vstoupí do tohoto fyzického života, přináší do tohoto fyzického života s sebou. Z toho vidíte, že má opravdu význam, abychom se ptali: Jak stojí hvězdy ve sférách, jimiž člověk prochází? - Neboť podle toho, jak člověk prochází svou hvězdnou sférou, formuje se různým způsobem jeho touha po zemské tíži. Nejen Země jaksi vyzařuje určitou tíži, po níž člověk opět touží, ale i ostatní nebeská tělesa, jejichž sférou prochází, když směřuje k novému životu, i ona na něj působí svou tíž. Takže člověk, který se vrací, se může dostat do různých situací, které ospravedlňují to, že můžeme vyslovit například následující věc: Člověk vracející se na Zemi touží opět po tom, aby žil v zemské tíži. Nejprve však prochází sférou Jupitera. Jupiter také vyzařuje tíži, avšak takovou tíž, která je způsobila k tomu, aby touhu po zemské tíži naladila do určité radosti. V duši tedy nejen že bude žít touha po zemské tíži, ale tato touha přijme radostné ladění. Člověk prochází sférou Marsu. Touží po zemské tíži. Má v sobě již radostnou náladu. Mars na něj také působí svou tíž: duši radostně toužící po zemské tíži vsazuje, jaksi naočkovává aktivitu vydat se do této zemské tíže, aby duše energicky využila příštího fyzického života mezi narozením a smrtí. Nyní je duše už tak daleko, že má ve svých podvědomých hlubinách impuls zřetelné touhy po zemské tíži a toho, aby energicky využila pozemské inkarnace; takže se intenzivně projevuje toužebná radost, radostná touha. Člověk ještě prochází sférou Venuše. K tomuto radostnému toužení majícímu sklon k síle se přimíchává láskyplné chápání se životních úkolů.

Vidíte, že mluvíme o různých tížích, vycházejících z vesmírných těles, a dáváme je do souvislosti s tím, co může žít v duši. Když pohlížíme do světového prostoru, snažíme se to, co se zde prostorově-fyzicky rozprostírá, vyslovit zároveň morálně. Jestliže víme, že v tíži žije vůle, a jestliže na druhé straně víme, že světlo je protikladem vůle, pak můžeme říci: od Marsu se odráží světlo, od Jupiteru se odráží světlo, od Venuše se odráží světlo; v silách tíže žije zároveň modifikace světlem. Víme, že ve světle žijí odumírající světové myšlenky a v silách tíže žijí rodící se světy skrze zárodky vůle. To vše prozařuje duše, které se pohybují prostorem. Pozorujeme svět fyzicky a zároveň ho pozorujeme morálně. Fyzické a morální neexistují vedle sebe; jen ve své omezenosti má člověk sklon říkat: na jedné straně je to fyzické, na druhé straně to morální. - Ne, to jsou jiné úhly pohledu, je to v sobě jednotné. Svět, který se vyvíjí ke světlu, se zároveň vyvíjí k odplatě, k vyjevující se odplatě. Smysluplný řád světa se vyjevuje z přírodního řádu světa.

Musíme si uvědomit, že k takovému světovému názoru nedospějeme prostřednictvím filosofické interpretace, ale že do něj vrůstáme, když se postupně učíme pomocí duchovní vědy zduchovňovat fyzické pojmy; tím se moralizuje sám od sebe. A když se naučíme dívat se skrze svět fyzického do světa, v němž fyzické skončilo a existuje duchovno, pak poznáváme: v tomto světě je moralita obsažena.

Podívejte, lidé dnes skutečně mohou na základě jistých představ přijít na to - chci to jen uvést nyní na závěr, ačkoli to není způsob myšlení většiny z vás - že si, abych tak řekl, velmi učeně představí to, co jsem právě řekl. Budete mít tedy tuto čáru, ovšem není to elipsa. Tato čára se od elipsy liší tím, že je zde více vyklenutá [viz nákres, vlevo] - na stavbě vidíte tuto linii často - elipsa by vypadala asi takto [tečkovaná]. To je však jen jedna speciální podoba této čáry; tato čára totiž, změníme-li matematickou rovnici, na sebe může vzít tuto formu [lemniskáta]. Je to stejná čára jako ta druhá. Jednou jdu takto dokola a tady to uzavřu; za určitých předpokladů však nepůjdu až úplně nahoru, ale takto dokola a potom se zase vrátím a dole to uzavřu. Avšak tatáž čára má ještě jinou formu. V tomto případě, když tady začnu, musím to zde také jakoby uzavřít; teď musím opustit tuto rovnu, opustit tento prostor, musím se dostat sem na druhou stranu a tady se dostávám zase zpět. Teď musím znovu opustit ten prostor, musím s tou čarou pokračovat tady a dole ji uzavřu. Ta čára je jen poněkud modifikovaná. To nejsou dvě čáry, je to jen jedna čára a má to také jen jednu matematickou rovnici; je to jedna jediná čára, jenomže opouštím ten prostor. Budeme-li v této představě pokračovat, pak je totiž možná ještě tato druhá věc: můžu prostě vzít tuto čáru [lemniskáta], avšak tuto čáru si mohu představit také tak, že její polovina leží uvnitř tohoto prostoru; když půjdu tady dokola, musím ten prostor opustit. Musím opustit ten prostor; pak to dodělám takto: tady je ta druhá polovina, jenomže je vně obvyklého prostoru, nenachází se uvnitř obvyklého prostoru. Je také tady. A kdybychom si tento způsob představování, který by dnes například matematici mohli klidně mít, kdyby chtěli, kdybychom si tento způsob představování vypěstovali, dospěli bychom k té další představě, k představě opuštění prostoru a opětného vstoupení do něj. To je něco, co naprosto odpovídá realitě. Pokaždé, když si něco předsevzmete, myslíte to předsevzaté; než chcete, opustíte prostor, a když pohybujete rukou, opět do toho prostoru vstoupíte. Mezitím jste mimo tento prostor, jste na druhé straně prostoru.

Tuto představu, představu druhé strany prostoru, si opravdu musíme vytvořit. Pak dospějeme k představě toho, co je skutečně nadsmyslové, především pak ale dospějeme k představě morálnosti v její realitě. Morálnost v její realitě si dnešní světový názor dokáže tak obtížně představit proto, že lidé si naprosto všechno, co si chtějí představit, chtějí představovat v prostoru, chtějí určovat podle míry, váhy a počtu, zatímco skutečnost opravdu v každém bodu prostoru prostor, abych tak řekl, opouští a zase se k němu vrací. Jsou lidé, kteří si představují sluneční soustavu, ve sluneční soustavě komety, a říkají: kometa se objeví, opíše obrovskou dlouhou elipsu a za dlouhý čas se opět vrátí. - Tak tomu u mnoha komet není. Je tomu tak, že se komety objeví, pohybují se ven, rozptýlí se, přestanou, z druhé strany se však opět vytvoří, opět se vytvoří z této strany a odsud se vracejí, opisují vlastně čáry, které se vůbec nevracejí. Proč? Protože komety opouštějí prostor a na zcela jiném místě se znovu objevují. To je v kosmu docela dobře možné: aby se komety nějakým způsobem rozptýlily z prostoru a na jiném místě se v prostoru zase objevily.

Zítřejší pokračování těchto úvah vás už nebudu dál trápit představami, které jsem vám ukazoval v posledních deseti minutách, protože vím, že by byly vzdáleny okruhu představ většího počtu z vás. Přesto však musím občas poukázat na to, že tato duchovní věda, jak je zde pěstována, by mohla počítat s těmi nejvzdělanějšími vědeckými představami, kdyby k tomu byla příležitost, kdyby jinými slovy existovala příležitost, aby to, co se dnes provozuje bezduše, zejména v takzvaných exaktních vědách, bylo skutečně proniknuto duchem. Tato možnost tu bohužel není; obzvláště takové věci jako matematika atd. jsou dnes provozovány nanejvýš bezduchým způsobem. Proto je také duchovní věda, jak jsem nedávno zdůraznil na veřejné přednášce v Basileji, prozatím odkázána na to - což jí mnozí rádoby učení lidé vyčítají - aby se uplatňovala před vzdělanými laiky. Kdyby učení lidé nebyli tak líní, co se duchovních úvah týče, neměla by duchovní věda zapotřebí uplatňovat se pouze před vzdělanými laiky; tato věda totiž může počítat s těmi nejvyššími vědeckými představami a až k těmto nejvyšším vědeckým představám počítá také s plnou exaktností, protože šíje vědoma své odpovědnosti.

Vědci se ovšem v těchto věcech chovají nanejvýš podivným způsobem. Podívejte, je jeden učený pán - už jsem na něj nedávno upozorňoval ve veřejné přednášce - který zřejmě slyšel, že tady v Dornachu se konají vysokoškolské kurzy. Předtím totiž slyšel něco o Waldorfské škole a, jak se zdá, přečetl si ve *Waldorfských zprávách* mou zahajovací řeč pro Waldorfskou školu a ještě jeden další text. Ve své zahajovací řeči jsem z kontextu jmenoval jednoho pedagoga, který je v mnoha věcech stejného

smýšlení jako onen učený pán. Při takové příležitosti bývají pánové, kteří anthroposofii často vytýkají, že by mohla vést k sugesci nebo autosugesci, ihned hypnotizováni, protože slyší: Tady byl zmíněn někdo, kdo je mým vědeckým souputníkem. - V tu chvíli ten pán velice zbystřil. Nuže, tomu pánovi se očividně udělalo nevolno z toho, co vše bylo v dornašských vysokoškolských kurzech vykonáno. Proto si nemohl pomoci a musel napsat následující slova: *Na vysokoškolských kurzech anthroposofii v Dornachu u Basileje, konaných na podzim t. r., byla vyslovena naděje, že odsud velké, silné myšlenky navodí nový vývoj našeho národa a vdechnou mu nový život. Kdo prověří etické základy tohoto hnutí z hlediska jejich pravé hodnoty, nemůže tuto naději sdílet, pokud tyto základy nebudou podrobeny kritické zkoušce, k čemuž chtějí být předchozí řádky podnětem.*

Proč byly tyto „předchozí řádky“ vlastně napsány? Nuže, tyto vysokoškolské kurzy, jejich etické základy musí být prověřeny, podrobeny kritice; musí mít totiž něco společného s tím, co má takovýto pán potřebu deklamovat, co nazývá morálním poklesem. Svou stat', kterou nadepsal *Bludné etické učení*, začíná totiž slovy: *V dobách morálního poklesu, jaký německý národ dosud patrně nezažil, je dvojnásob potřeba hájit velké výspy morálky, jak byly vytvořeny Kantem a Herbartem, a nedopustit jejich pomatení ve prospěch relativistických sklonů. Uchovávat živá slova barona Steina o tom, že národ může zůstat silný jen skrze ctnosti, díky nimž se stal velikým, to je dnes třeba počítat kprvním úkolům uprostřed rozpadu starých morálních pojmů.*

Tento člověk ovšem datuje rozpad morálních pojmů od války a jedna věc se mu zdá být velmi pozoruhodná: *Že na tomto rozpadu má svůj podíl spis vůdce anthroposofů v Německu, dr. Rudolfa Steinera, to je třeba obzvlášť politovat, protože nelze popřít základní idealistický rys tohoto hnutí, jež usiluje o silné uvnitřnění jednotlivého člověka - to totiž vyrozuměl z několika statí „Waldorfských zpráv“ - a v jehož plánu trojčlennosti sociálního tělesa, o němž se hovořilo v č. 222 „Dne“, lze najít zdravé myšlenky sloužící blahu národa. Avšak ve spise „Filosofie svobody“ (Berlín 1918) přepíná svůj individualistický postoj způsobem, který musí vést k rozpadu sociálního společenství, a proti kterému je proto třeba bojovat.* Vidíte tedy: v roce 1918 byla z morálního poklesu, který vyplynul z války, napsána *Filosofie svobody!* Ten dobrý muž se samozřejmě celá desetiletí, kdy tu byla *Filosofie svobody*, o ni nestaral, jenom si přečetl poslední vydání, totiž to z roku 1918, a to tak „důkladně“, že si nevšiml, jak stará je ta kniha, že zcela jistě pochází z doby, v níž mluvil o tom, jak nádherně daleko jsme to dotáhli, k jakému povznesení, kdy ještě dlouho nemluvil o morálním poklesu: Tak to máte! Tak daleko došla svědomitost těchto vzdělavatelů mládeže. Ten člověk není jenom profesorem filosofie, ale především pedagogem. Jeho úkolem tedy není jen vyučovat na univerzitách, ale pedagogicky vychovávat děti. A on sám je tak dobře vychovaný, že ten spis, tedy *Filosofii svobody*, cítí jako napsanou roku 1918. Proto je pro něj také snadné informovat o účelu tohoto spisu. Jen si uvědomte tu situaci: roku 1893 vychází *Filosofie svobody*. Tenkrát tedy vznikají její myšlenky. Budeme-li tedy předpokládat, že *Filosofie svobody* vyšla tenkrát, jaký smysl pak mají následující slova, které představují přímo vyvrhnutí celé stati: „Tito svobodní lidé dr. Steinera však již nejsou lidé. Již na zemi vešli do světa andělů. Anthroposofie jim k tomu dopomohla.“

Nuže, prosím vás: roku 1893 vychází *Filosofie svobody*, zveřejněná se záměrem podat lidem etiku, k níž jim dopomůže anthroposofie: *Nebylo by snad uprostřed oněch rozmanitých zmatků pozemského žití nevýslovným dobrodiním nechat se vsadit do takového prostředí? Dejme tomu, že se malé hrstce lidí zdaří zbavit se všeho lidského a vejít do ryzejšího bytí, v němž je dovoleno úplné vyžití opravdové svobody, mimo dobro a zlo - co zbude pro širokou masu národa, jež je nejtěsněji spjata s hmotnými nedostatky a starostmi?* - Vidíte tedy, že celá záležitost je představována tak, jako by *Filosofie svobody* vyšla v Berlíně roku 1918, a jako by tu anthroposofie byla k tomu, aby vychovávala lidi, kteří jsou ve *Filosofii svobody* představováni!

S takovou svědomitostí dnes naši učený pánové píší o věcech. Je to stejná svědomitost, s níž jeden doktor teologie píše, že se zde vyrábí devět metrů vysoká socha Krista, nahoře s luciferskými rysy a dole se zvířecími znaky, proti čemuž stojí skutečnost, že ona Kristova socha má nahoře ryze lidský ideální obličej a dole je to doposud kus dřeva, totiž tady ještě vůbec není. To není popisováno jenom tak, jako by mu to, tomuto doktoru teologie, někdo sdělil, nýbrž on píše tak, jako by tuto skutečnost konstatoval, jako kdyby u toho sám byl. Připomíná to zkrátka onu anekdotu, o které jsem se veřejně zmínil na své basilejské přednášce, jak někdo večer, když přijde domů, konstatuje, zdaje střízlivý nebo opilý: lehne si do postele a před sebe na peřinu položí cylindr; vidí-li ho jedenkrát, je střízlivý, vidí-li ho dvakrát, je opilý. Přinejmenším v takovém stavu musí člověk být, pokud to, co je zde děláno jako Kristova socha, vidí tak, jak to viděl onen doktor teologie. Nehledě na tyto útoky si však v tomto případě můžeme položit následující otázku: Co to je za teology? Co to je za křesťany? Co to je za vzdělavatele mládeže, kteří mají takový vztah k pravdě a pravdivosti, a jak musí vypadat věda, která je takovým citem pro pravdu a pravdivost obdařena? Takovou vědu dnes však vlastně na katedrách i v knihách zastupuje většina lidí, takovou vědou žije lidstvo.

Mezi všemi dalšími úkoly, které má, má duchovní věda také za úkol vyčistit naši duchovní atmosféru od oněch výparů nepravdivosti, prolhanosti, jež panuje nejen ve vnějším životě, ale kterou lze dnes dokázat až do hloubi jednotlivých věd. A z těchto hlubin zase vychází to, co tak ničivě působí v sociálním životě. Musí být vynaložena odvaha, aby do těchto věcí bylo vneseno náležité světlo. K tomu je ovšem nutné, aby se člověk nejprve dokázal zapálit pro světový názor, který skutečně vytváří most mezi morálním světovým řádem a fyzickým světovým řádem, když zářící Slunce může být současně považováno za soustředění zanikajících myšlenkových světů, a to, co vyvěrá z hlubin Země, lze současně považovat za přípravu toho, co žije směrem do budoucnosti, jako zárodek, jako vůle, jež volným způsobem proniká svět.

Dornach, 10. prosince 1920

GA 291